

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» ГОРОХІВСЬКОЇ ТЕТЯНИ МИКОЛАЇВНИ

на дисертаційне дослідження

ТУШНІЦЬКОГО НАЗАРА ІГОРОВИЧА

«Формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засіб гуманізації професійної підготовки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)»

представлене на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Розвиток українського суспільства як демократичної системи значною мірою залежить від глибини теоретичного осмислення явищ і процесів, які відбуваються в його багатоаспектній та багатоформатній гуманітарній сфері. Соціальні збудження впродовж останніх десятиліть привели до зміни багатьох суспільних, політичних та економічних стереотипів соціально-економічного розвитку, а також визначення нових напрямів та механізмів формування особистого світогляду значної частини громадян. Ці зміни стали поштовхом до пошуку нового сенсу життя, виникнення нових ціннісних орієнтацій та інтересів, які ґрунтуються на цільових потребах, зокрема духовних. В українських освітніх реаліях особливе значення має реалізація системно-наукового підходу до вивчення християнських цінностей, оскільки саме їх формування розглядається в контексті історичного поширення християнства, що було і залишається основною формою релігії українців. Тому саме християнські цінності є одним з найважливіших чинників формування й розвитку національної культури, політики, освіти та інших сфер суспільного та духовного життя. У сучасному суспільстві вплив релігійних цінностей є найсуттєвішим на культурне та духовне життя людини ніж на політичну, економічну й управлінську сфери її діяльності. Звідси й необхідність наукової координації формування ціннісних основ духовного відродження у вищій освіті з урахуванням рівня розвитку національної соціокультурної системи, історичних здобутків, а також вікових християнських цінностей. За цих умов актуалізується проблема формування християнських цінностей студентів ЗВО, зокрема, юридичних спеціальностей, як засобу гуманізації професійної підготовки. З огляду на це

дисертаційне дослідження Тушніцького Назара Ігоровича вважаємо своєчасним та доцільним.

Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми «Теоретико-методичні засади особистісного і професійного розвитку сучасного фахівця в умовах інтеграції у міжнародний освітній простір» (номер державної реєстрації 0121U113179). Тему затверджено (протокол № 12/19 від 30.09.2019) та уточнено (протокол № 8/22 від 04.04.2022) вченою радою Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Оцінюючи найбільш вагомні наукові результати дисертаційного дослідження, виокремлюємо ті, що мають теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Дисертантом на основі аналізу ключових понять дослідження та огляду джерел визначено чинники, під впливом яких відбувається формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засобу гуманізації професійної підготовки. Обґрунтовано періодизацію формування християнських цінностей майбутніх юристів на основі визначених критеріїв періодизації та висвітлено особливості кожного з періодів. Узагальнено історичний досвід формування християнських цінностей майбутніх юристів та проведено вибірккову апробацію виявлених методик, скориставшись авторським вибіркковим курсом «Формування загальнолюдських цінностей юриста з використанням досвіду християнської аксіології». Окреслено можливості використання досвіду формування християнських цінностей як засобу підвищення рівня загальнолюдських цінностей студентів юридичних спеціальностей.

3. Нові факти, одержані здобувачем

В дисертаційній роботі Тушніцького Н. І. *вперше* на основі цілісного й системного ретроспективного аналізу розкрито генезу та особливості формування християнських цінностей майбутніх юристів упродовж кінця ХХ – початку ХХІ століття як педагогічного явища; охарактеризовано проблему формування християнських цінностей майбутніх юристів у контексті сучасної педагогіки та окреслено можливості її розв'язання; проаналізовано процеси гуманізації професійної підготовки у контексті єдності християнських, загальнолюдських та професійних цінностей майбутніх юристів; *висвітлено* теоретичні концепції та практичні методики формування християнських цінностей майбутніх юристів наприкінці ХХ – на початку

XXI століття; *розроблено періодизацію* формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки у вітчизняному освітньому просторі протягом досліджуваного періоду (перехідний 1991-2004 рр. із субперіодами оновлення суспільного життя України та адаптації до нових умов духовного розвитку в умовах гуманізації правової освіти; базовий 2005-2019 рр. із субперіодами гуманізації правової освіти в умовах боротьби українців за нові духовні християнські цінності та актуалізація християнських цінностей у період війни); екстремальний 2020-2023 рр. із субперіодами впливу пандемії COVID-19 на розвиток цінностей та гуманістичні позиції студентства й повномасштабної війни як якісно нового етапу формування і розвитку цінностей студентів юридичних спеціальностей); *виявлено основні напрями розвитку теорії та практики формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки* (цілеспрямованого та ієрархічного розвитку особистості, відповідності природі вихованця, індивідуального підходу, посилення виховної діяльності закладів вищої освіти та суспільного спрямування формування християнських цінностей, актуалізації вибіркового курсів гуманістичного спрямування); *окреслено можливості використання досвіду гуманізації професійної підготовки та розвитку загальнолюдських цінностей у процесі формування християнських цінностей майбутніх юристів.*

Удосконалено термінологічний апарат проблеми та методики формування християнських цінностей на основі використання історичного досвіду.

Конкретизовано зміст, методи і форми формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки шляхом розробки вибіркового курсу «Формування загальнолюдських цінностей юриста з використанням досвіду християнської аксіології».

До наукового обігу введено нові дані, факти, теоретичні ідеї, здійснено наукову інтерпретацію християнських цінностей майбутніх юристів засобами гуманізації професійної підготовки, що може стати джерелом для розвитку нових напрямів педагогічних досліджень.

Подальший розвиток отримали основні поняття й дефініції предмета дослідження та виявлення прогресивних ідей щодо формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації професійної підготовки.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Тушніцького Н. І. дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів. Вивчення джерельної бази (205 найменувань, з них 12 іноземними мовами) щодо питання ефективності формування християнських цінностей у процесі підготовки майбутніх фахівців в галузі права уможливило виокремлення суперечностей між: об'єктивними потребами в розвитку християнських цінностей майбутніх юристів та недостатнім рівнем гуманізації професійної підготовки; необхідністю підвищення рівня загальнолюдських цінностей майбутніх юристів та недостатнім рівнем вивчення використання досвіду формування християнських цінностей студентів; значним історичним досвідом формування християнських цінностей майбутніх юристів та недостатнім рівнем вивчення й використання цього досвіду на сучасному етапі.

Науковий апарат, викладений у вступі, представляє авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засобу гуманізації професійної підготовки, що зумовило використання теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, використанням методів, що відповідають меті та завданням дослідження; аналізом науково-педагогічних джерел та нормативно-правової документації, позитивними результатами впровадження матеріалів дослідження у роботу закладів системи освіти України.

Дисертацію написано на належному науковому рівні. Дисертант володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Нам імпонує оформлення роботи, розміщені в ній таблиці, рисунки та додатки.

Зміст поданих анотацій відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти та основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертанта у науково-практичних конференціях різного рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Дисертаційне дослідження має важливе значення для науки і практики. Результати дисертаційного дослідження використовуються для удосконалення освітнього процесу, спрямованого на розвиток ідей формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей. Зокрема, автором розроблено та апробовано вибіркового курсу «Формування загальнолюдських цінностей юриста з використанням досвіду християнської аксіології»; одержані результати запропоновано для програм факультативних

курсів та виховних заходів закладів вищої освіти; розроблено методичні рекомендації щодо формування християнських цінностей майбутніх юристів, а також відповідне науково-методичне забезпечення.

Запропоновані в роботі теоретичні та методичні матеріали можуть бути застосовані під час проведення навчальних занять у закладах вищої освіти; для написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт здобувачами вищої освіти; створення навчально-методичних посібників, інших наукових публікацій.

Про це йдеться у документах, які підтверджують впровадження результатів дослідження в освітній процес, зокрема, Херсонського державного аграрно-економічного університету (довідка № 390/02-22/01 від 29.05.2023); Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 43-Н від 29.05.2023); Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 718 від 22.05.2023); Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-1280 від 31.05.2023); Техніко-економічного фахового коледжу Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 141 від 22.05.2023).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Основні ідеї, матеріали, положення та висновки дисертаційної роботи мають теоретичне спрямування та є практично значущими, оскільки можуть бути використані у педагогіці вищої школи для формування християнських цінностей майбутніх юристів як засобу гуманізації змісту професійної підготовки та викладачами під час викладання навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Педагогіка вищої школи», спецкурсів історико-педагогічного та методологічного спрямування, підготовки відповідних навчальних програм, підручників і посібників, у написанні наукових праць, магістерських робіт тощо.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечується логічною структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють 4 рисунки, 8 таблиць на 9 сторінках та 9 додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає розв'язанню завдань дослідження для досягнення його мети.

У першому розділі «*Формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як науково-педагогічна проблема*» автором представлено результати ретроспективного аналізу проблеми формування цінностей в системі освіти, проведено термінологічне дослідження джерел, з'ясовано сутність та особливості християнських цінностей, визначено специфіку загальнолюдських та професійних цінностей майбутніх юристів; виявлено чинники впливу на формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засобу гуманізації професійної підготовки у досліджуваній період. Встановлено, що ціннісні орієнтації, виявляючи спосіб ставлення людини до низки аспектів матеріального і духовного світу, відіграють неабияку роль у структурі індивіда, відтворюючи щабель її розвитку, регулюють діяльність та поведінку. Автором виявлено, що підвищення якості професійної підготовки майбутніх юристів значною мірою залежить від ступеня оволодіння та засвоєння ними ціннісних орієнтацій, формування професійно-ціннісних переконань, які базуються на засвоєнні основ аксіології як науки про цінності. Зроблено висновок, що основою морально-етичного виховання є християнська педагогіка, яка базується як на загальнонаукових та загальнопедагогічних, так і на релігійних принципах. Автор зазначає, що основним завданням формування християнських цінностей є установка на те, що передбачуваний результат, найвища його місія – це формування високих морально-правових почуттів у формі, доцільній для підготовки майбутніх юристів.

У другому розділі «*Періодизація розвитку християнських цінностей майбутніх юристів в контексті гуманізації освіти (кінець XX - початок XXI ст.)*» обґрунтовано вибір періодизації формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей, яка охоплює 1991–2023 рр., охарактеризовано періоди та субперіоди, визначено критерії періодизації, проаналізовано теоретичні концепції формування цінностей; висвітлено провідні аспекти формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засобу гуманізації професійної підготовки; описано результати вивчення стану практичних аспектів формування християнських цінностей юриста. Зокрема, визначено та охарактеризовано основні підходи до формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засобу гуманізації професійної підготовки, серед яких: культурологічний, аксіологічний, етичний, діяльнісний, системний, особистісний та синергетичний. Висвітлено основні аспекти формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засобу гуманізації професійної підготовки: особистісний, креативний та теологічний.

У третьому розділі «Узагальнення досвіду формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей та можливості його використання» висвітлено узагальнений теоретичний досвід та методики формування християнських цінностей як засобу гуманізації професійної підготовки; описано результати апробації вибіркового курсу «Формування загальнолюдських цінностей юристів з використанням досвіду християнської аксіології»; викладено методичні рекомендації щодо використання історичного досвіду формування цінностей майбутніх студентів юридичних спеціальностей. Зокрема, гуманістичний підхід до відбору змісту навчального матеріалу зумовив необхідність розробки відповідних інноваційних форм і методів його вивчення з використанням елементів інформаційно-комунікаційних технологій. Тематичне планування курсу побудоване на компетентностях студентів юридичних спеціальностей. Пропонований курс інтегрує ціннісні компетентності, які містяться у переліку компетенцій юриста, і дає можливість розвинути та вдосконалити їх формуванням християнських цінностей. Автором запропоновано рекомендації щодо формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засобу гуманізації професійної підготовки, базуючись на історичному досвіді (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), зокрема: забезпечення формування загальнолюдських та професійних цінностей студентів юридичних спеціальностей в умовах гуманізації професійної підготовки шляхом формування християнських цінностей у межах вибірових курсів; акцентування ціннісних аспектів професійної діяльності студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; сприяння розвитку загальнолюдських та професійних цінностей студентів юридичних спеціальностей засобами вибірових курсів, зокрема курсу «Формування загальнолюдських цінностей юристів з використанням досвіду християнської аксіології»; акцентування важливості безперервного професійного розвитку студентів юридичних спеціальностей у контексті особистісних цінностей, які базуються на історичному досвіді та змінах у правовій системі, оскільки зміна парадигми юридичної освіти наблизить стан української системи до надання якісної правової допомоги громадянам; впровадження нових технологій та інноваційних методів навчання не лише для професійних цілей, але й з метою розвитку ціннісних орієнтацій студентів юридичних спеціальностей.

У мовно-стилістичному оформленні дисертаційного дослідження враховано особливості наукового стилю мовлення.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. На стор. 12 автор зазначає, що вивчення пропонованого ним курсу «Формування загальнолюдських цінностей юристів з використанням досвіду християнської аксіології» підтвердило основну гіпотезу дослідження про те, що освоєння християнських цінностей позитивно впливає і підвищує рівень загальнолюдських цінностей студентів юридичних спеціальностей, натомість вступ дисертаційного дослідження не мітить гіпотези.

2. На нашу думку, цінність педагогічного дослідження варто було б посилити зразками закордонного досвіду за рахунок висвітлення у підрозділі 3.1 світових практик застосування методик формування християнських цінностей як засобу гуманізації професійної підготовки студентів юридичних спеціальностей у ЗВО.

3. У процесі розгляду формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як науково-педагогічної проблеми автором уточнюються та встановлюються логічні зв'язки між ключовими поняттями дисертації: «цінності», «ціннісні орієнтації», «гуманітаризація освіти», «гуманізація». На нашу думку, потребують відповідного наукового тлумачення ті поняття, які також використовуються дисертантом у дослідженні: «професійна культура», «фахова компетентність», «духовна культура».

4. На нашу думку, назву підрозділу 2.3 доречно було б змінити на «Стан сформованості християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей», оскільки підрозділ містить аналіз результатів проведеного опитування студентів юридичних спеціальностей у закладах вищої освіти щодо оцінки християнських цінностей.

5. Робота не позбавлена окремих орфографічних, стилістичних погрешностей.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Наукові результати та основні положення, висновки та рекомендації достатньо повно висвітлено у 12-ти публікаціях: 5 статей у виданнях, що належать до переліку наукових фахових видань України, 7 праць апробаційного характеру – у збірниках матеріалів міжнародних наукових та науково-практичних конференцій.

10. Висновок

Отже, рецензоване дисертаційне дослідження Тушніцького Н. І. на тему: «Формування християнських цінностей студентів юридичних спеціальностей як засіб гуманізації професійної підготовки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» є

самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор, Тушніцький Назар Ігорович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та
інноваційної освіти

Національного університету
«Львівська політехніка»

Тетяна ГОРОХІВСЬКА

Підпис Горохівської Т. М. засвідчую.

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ